

הסלפייה-ג'האדייה בעזה כאופוזיציה לשלטון חמאס

יורם שוייצר

בשנת 2005 החלו להופיע ברצועת עזה ארגונים וקבוצות המייצגים את זרם הסלפייה-ג'האדייה. השתלטות חמאס על הרצועה בשנת 2007 תוך סילוק אליים של נוכחות ארגון פתח המתחרה הפיחה בקרב מובילי הזרם האידיאולוגי הזה ובקרב עמיתיהם בעולם בכלל וברצועה בפרט תקווה לכך שימומש אחד מיעדי האידיאולוגיים המסורתיים – פגיעה ביהודים ותקיפת ישראל. תקווה זו התבדתה נוכח התנהלותו של חמאס והתפשרותו הפוליטית, ובעיני המשתייכים לזרם הסלפייה גם בשל התפשרותו הדתית של חמאס. בכך הפך חמאס למטרה לגיטימית לפעילות אופוזיציה לוחמנית נגדו. סממנים ראשונים להיווצרות זרם הסלפייה זהו ברצועת עזה כבר במהלך שנות השבעים. סטודנטים פלסטינים שאימצו את המסורת בעת לימודיהם בערב הסעודית, על רקע מאמצי הממלכה להפיץ את האסלאם הוהבי אל מול האסלאם השיעי שהפיצה איראן של חומייני, פעלו להפצתה עם שובם לרצועה כתמיכה במאמצי הממלכה להפיץ את הוהביזם מול הדוקטרינה האיראנית-שיעית. תומכיו הראשונים של הזרם הבדילו עצמם במכוון מהפוליטיקה הפלסטינית ומהמאבק עם ישראל, ונותרו כזרם שולי בקרב הציבור העזתי. אז כמו היום, התפתחותו של הזרם נעשתה בעמימות ובחפיפה עם ארגונים לאומניים ובמקביל לתהליכי בידוד והסתגרות שאימצו פעילי ומאמיני הסלפייה, נוכח חשדנות שהופנתה כלפיהם מצד הסביבה האזרחית באופן המקשה למפות את אזורי פעילותם ואת גיונם.¹

הארגון הראשון המתועד ברצועת עזה היה **דאר אלכתאב וא-סונה, ארגון סלפייה-דעווייה** לא-אליים שמטרתו "הכשרת לבבות" לאסלאם וחינוך. הוא נוסד בשנת 1975 בח'אן יונס על ידי הדמות הסלפית הבכירה בעת ההיא – שיח' יאסין אלאסטל.² לאחר תקופה ארוכה של קיפאון התהוותה במחצית השנייה של שנת 2000, על פי הדעה הרווחת, קרקע פורייה לצמיחתו של זרם הג'האדייה-סלפייה ברצועת עזה, נוכח נסיגתה

החד-צדדית של ישראל ממנה בשנת 2005 והשתלטות חמאס על הרצועה ותוך דיכוי נוכחותו של ארגון פת"ח החילוני. דעה זו הסתמכה על כך שהנושא הפלסטיני היווה רכיב חשוב באידיאולוגיה הסלפית המוזכר רבות בכתביהם של סיד קטב, עבדאללה עזאם ואף אצל אוסמה בן לאדן, ואשר מילא תפקיד מרכזי ברעיון הפאן-אסלאמי ובקריאה לג'האד, כפי שבאו לידי ביטוי בכתביהם ובהגותם האסטרטגית.³ בהקשר זה, חודשים מספר טרם נסיגת ישראל מרצועת עזה באוגוסט 2005, תוך ניצול אווירת העימות בין פתח לבין תנועת חמאס, קמו מספר קבוצות המזוהות עם זרם הסלפייה-ג'האדייה, שמטרותיהן היו קריאת תיגר על חלוקת הכוח הפנים-פלסטינית בין פתח לחמאס ומיסוד הזיקה בין החזון הלאומי הפלסטיני הריכוזי ורשת הג'האד העולמי.⁴ קבוצות אלה החלו ליזום התקפות אלימות נגד בתי קפה-אינטרנט, חנויות וידאו, מספרות ועוד, ומנחות טלוויזיה אוימו נוכח הופעתן 'בלבוש לא אסלאמי'. ההתקפות בוצעו על ידי הקבוצות: סיוף אל-ח'ק שהתבססה בבית חנון שבצפון רצועת עזה, כתאבי ג'ונד אללה ואלתכפיר ואלהיג'רה. האחרון היה אחד הארגונים הדומיננטיים בעת ההיא בהובלת שייח' מחמוד ג'ודה, שחי באזור מבודד בין ח'אן יונס ורפיח. קבוצה נוספת בולטת הייתה ג'יש אלאסלאם, שקיבלה אחריות על מספר התקפות אלימות ובהן חטיפתו של עיתונאי הבי-בי-סי אלן ג'ונסטון במרס 2007. ארגון ג'יש אלאסלאם פרסם מספר הצהרות שבהן ביקר את תנועת חמאס השלטת על כך שזנחה את הג'האד לטובת רווח פוליטי, הביע תמיכה בארגון אל-קאעדה ודימה עצמו כשלוחת הארגון בפלסטין. את הקבוצה הוביל ממתאז דע'מש, סוחר הנשק העזתי.⁵

עבור אל-קאעדה, ארגון ג'האדי-סלפי שייצג בעת ההיא את הג'האד העולמי, הקריאה להילחם עבור הפלסטינים הייתה אחת מסיבות קיומו, והוא הטיף לתומכיו לפעול לשחרור העם הפלסטיני מהכיבוש הישראלי ולהשבת האדמה המוסלמית לבעליה בהתאם לתפיסת הווקף המוסלמי. סיסמתם של המוג'אהדין שפעלו בשנות השמונים באפגניסטן, שמתוכם צמח הארגון, הייתה שהדרך לקאבול בירת אפגניסטן עוברת דרך ירושלים, וזו היוותה קריאה עבור הפלסטינים והעיראקים לאחוז בנשק – אלפרצ' אלעין, חובה אישית המוטלת על כל מוסלמי ומרכיב מרכזי ברטוריקה האנטי-מערבית שהוביל. הארגון שהתמודד עם המערכה האמריקאית המסיבית למיגורו ועם ביקורת פנימית על התנהלות שלוחתו בעיראק פרסם מספר הצהרות שביטאו את תמיכתו בפלסטינים, הזדהות עם מטרותם והטלת אשמה על המשטרים הערביים שזנחו את הנושא הפלסטיני לטובת שיתוף פעולה עם ישראל. על פי דברי סגנו של בן לאדן אז ומנהיג אל-קאעדה כיום, הד"ר אימן א-ט'ואהרי, יש לנושא הפלסטיני יכולת ייחודית לאגד סביבו את העולם המוסלמי.⁶ עם זאת, נוכח השתלטות חמאס על הרצועה, גישתו המחבכת של אל-קאעדה לנושא הפלסטיני התחלפה בהצהרות חלופיות שנאמרו בטונים צורמים, ושיאם היה הכרזתו של בן לאדן כי תנועת חמאס

'איבדה את אמונתה'. משמעות הכרזה זו הייתה קריאה לארגונים המזוהים עם אל-קאעדה להתעמת עם חמאס ברצועה.

לפי תפיסת אל-קאעדה חמאס כושל בארבעה עקרונות של אמונתו, ועל כן דמו מותר: כל מוסלמי התומך או משתתף בדמוקרטיה עובר על עקרון ה'תוחיד', ייחוד האל, אשר אינו מתיר שלטון מעשה ידי אדם. על ידי השתלטות טוטלית על רצועת עזה בודד חמאס את המוג'אהדין בקרבו מאלו הפועלים מחוץ לרצועת עזה, ובכך עבר על הציווי שלפיו על המוסלמים כולם להילחם נגד אויבי האסלאם כקהילה על-מדינית מאוחדת. מי שאינו עושה זאת עובר על עקרון הג'האד. חבירה אל ארגונים פלסטיניים כדוגמת פתח על מנת להגשים מטרות לוקליות לפני חבירה לאומה המוסלמית הכללית מפרה את עקרון אלולא ואלבברא – הנאמנות לדומיך והתכחשות לכל היתר. לבסוף, עצם חתימתה של תנועת חמאס על אמנות והסכמים בינלאומיים כדוגמת הסכם מכה משנת 2007 משמעותה ויתור על אדמה אסלאמית ונטישת מטרות הג'האד הפלסטיני, שהיא שחרור האדמה המוסלמית.⁷ סתירה אידיאולוגית זו עם חמאס גררה לא פעם עימותים אלימים, בעיקר כאשר הארגונים הסלפיים-ג'האדיסטיים קראו תיגר על שלטונו הבלעדי וההגמוני של חמאס. המקרה הבולט ביותר התרחש בשנת 2009, כאשר פעילי חמאס פשטו על מסגד אבן תימיה בדיר אל-בלח והרגו 24 פעילים סלפים מארגון ג'ונד אנצאר אללה, כולל את מנהיגם שייח' עבד אל-לטיף מוסא, שנתפס בעיני חמאס כמסוכן בשל הכרזתו על הקמת אמירות ברצועת עזה.⁸

הארגונים המשתייכים לזרם הסלפיה-ג'האדיה ברצועת עזה, אשר התחזקו בהדרגה מאז 2006, מהווים כיום מעין רשת מבוזרת שאנשיה אימצו את האידיאולוגיה של מחנה הג'האד העולמי. מחנה זה מתנכר לגישה העוסקת באופן בלעדי בסוגיית המאבק הפלסטיני לעצמאות לאומית נבדלת. כך, לצד מסגרות ארגוניות או קבוצתיות מגובשות, תומכי הסלפיה-ג'האדיה פועלים גם במסגרת של תאים בעלי קשרים רופפים. הם מאמצים שמות כיסוי מגוונים בעלי קונוטציה אסלאמיסטית מובהקת כשהם מקבלים אחריות על פעילותיהם באופן שיקשה את זיהויה הוודאי של הישות העומדת מאחורי ביצועם.⁹ דוגמה לעמימות זו היא התארגנות הג'לג'לאת, תופעה שבמסגרתה חוליות מקריות המורכבות מפעילים שהשתייכו או משתייכות לזרוע הצבאית של חמאס מתאגדות לביצוע פיגועים נגד יעדים זרים וישראליים.

התעצמותו של ארגון 'המדינה האסלאמית' מאז קיץ 2014 הפיחה רוח חדשה בקרב פעילי הסלפיה-ג'האדיה בעזה, והובילה שורה של ארגונים ממחנה זה להצהיר על תמיכתם בו ולהקמתן של קבוצות סלפיות-ג'האדיות חדשות ברצועה, כדוגמת 'פלוגות השייח' עמר חדיד בית אל-מקדס' ו'קבוצת תומכי המדינה האסלאמית בירושלים' (ג'מאעת אנצאר א-דולה אל-אסלאמיה פי בית אל-מקדס). תמיכתן הבלתי מסויגת של קבוצות אלה ב'מדינה האסלאמית' באה לידי ביטוי לאחר ההכרזה על הקמתה

ב־2014, ואחר כך בשבועות אמונים שהעניקו לאל־בגדאדי. לאכזבתן, שבועה זו נדחתה ולא הביאה לקבלתן לשורותיה כפרובינציה פלסטינית עצמאית.¹⁰

הקבוצות והארגונים המזוהים עם זרם הסלפייה-ג'האדייה היו תופעת שוליים בחברה העזתית הנשלטת על ידי חמאס, הזוכה כיום לתמיכת האוכלוסייה המקומית. מספרם אינו ידוע אולם הוא מונה על פי הערכות שונות אלפים אחדים, שאינם מהווים כיום מוקד הרתעה עבור ישראל. בהתאם למסורותיהם, קבוצות וארגונים מזרם זה קוראים תיגר ומערערים על כל דבר הנוגד את אמונתם באלימות, לפיכך ישראל וחמאס משמשות יעד לתקיפה מצידם. ישראל כאויבת נחית של האסלאם, וחמאס בשל היותו "פרגמטי" מדי מול ישראל ובשל אי־אכיפתו המלאה את חוקי השריעה כלשונם וככתבם ברצועת עזה, תוך התפשרות על ערכי האסלאם וקבלת חוקים שאינם אלוהיים.

למרות העימותים העתיים בין חמאס ושאר הפלגים האסלאמיים ברצועה לבין הגורמים הסלפיים-ג'האדיסטיים בעת מלחמה עם ישראל, יש אחדות ושיתוף אינטרסים ביניהם. בהיעדר עימות ישיר עוצר חמאס את פעילי הזרם ומוביליו, אם הם מפרים את הפסקת האש הזמנית המתקיימת בין חמאס לבין ישראל. לעתים קרובות במהלך השנה האחרונה שימש ירי הרקטות לעבר ישראל כלי למחאה מצד ארגונים סלפיים-ג'האדיסטיים בעזה, שהכריזו כי בתגובה למעצרים אלה הם יירו רקטות לעבר ישראל כדי לגרור אותה להסלים את המצב ולהכות בחמאס, הנתפס על ידי ישראל כמי שאחראית למנוע כל ירי מעזה לעבר אזרחיה. בכך מניחים הארגונים הסלפיים-ג'האדיסטיים את הדילמה לפתחו של חמאס. אם יימנע מתגובה לתקיפותיה של ישראל ייתפס כחלש בעיני האוכלוסייה העזתית, ויותר אותם כנציגי "ההתנגדות" (המקאוומה) היחידים הנלחמים נגד ישראל.

לצידם של הגורמים הסלפיים-ג'האדיסטיים בעזה פועל גורם משמעותי נוסף שנכנס גם הוא למשוואת הכוחות ברצועה, ארגון 'ויליאת סיני' אשר הצטרף כשותף כפיף ל'מדינה האסלאמית' מאז נובמבר 2014. בין ויליאת סיני לבין הגורמים הסלפיים-ג'האדיסטיים בעזה לבין חמאס מתקיימת מערכת קשרים של שיתוף פעולה, אולם יש גם חיכוכים הנובעים בין השאר מפערים אידיאולוגיים מובנים הקיימים בין הסלפים-ג'האדיסטים לבין חמאס, המשתיך לזרם 'האחים המוסלמים'. היחסים בין 'המדינה האסלאמית' ושלוחתה בסיני לבין חמאס ידעו עליות ומורדות בשנים האחרונות. לצד שיתוף פעולה הדוק בנושאי הברחות אמצעי לחימה ואנשים, טיפולים רפואיים לאנשי ויליאת סיני בעזה ושיתוף פעולה לוגיסטי ומבצעי, שכלל אימון אנשי ויליאת סיני בידי מומחי חמאס ומתן מקלט למבוקשי הארגון בעזה,¹¹ במהלך 2017 התעוררו מתיחות וחיכוכים בשל לחצים שהפעילה מצרים על הנהגת חמאס להפסיק את הסיוע לויליאת סיני, אשר מצוי במלחמת חורמה נגד מצרים.¹² הביטוי החרף ביותר לביקורת מצד ויליאת

סיני על חמאס נשמע מפי מפקדו החדש של הארגון, אבו האשם אל מהג'ר, אשר בנאום ב־22 בדצמבר 2016 האשים את חמאס בכפירה ובשיתוף פעולה בוגדני עם ישראל ומצרים.¹³ באפריל 2016 אף התראיין פעיל הארגון כשהוא רעול פנים לערוץ 'אל ג'זירה', והבהיר כי האש שתכוון לעבר ישראל תגיע בתגובה להתקפות שמבצע צה"ל בסיני באמצעות מטוסי אף-16 ומזל"טים.¹⁴

ברור אם כן כי ניסיונות להביא לידי הסכמות רחבות בין ישראל לבין רצועת עזה תחת שלטון חמאס, בתיווך ערבי או מערבי, צפוי להיתקל בהתנגדות נחרצת ופעילה מצד גורמי הסלפייה־ג'האדייה בעזה ובסיני כאחד. במקרה כזה עלול ארגון ויליאת סיני, בגיבוי ובתמיכה של 'המדינה האסלאמית', להגביר את ניסיונותיו לשמש מכשול לכל ניסיון להגיע להבנות ולפשרה אידיאולוגית ומעשית עם הערכים האסלאמיים, שאותם הם מייצגים בעימות הנצחי מול ישראל. שיגור הרקטות מצד ויליאת סיני לעבר אילת בפברואר 2017, שהתלווה לירי רקטות מצד גורמי הג'האד מעזה,¹⁵ יהווה כנראה רק דפוס פעולה אחד שינסו גורמים אלה להפעיל במשותף כדי לקרוא תיגר על חמאס בכל ניסיון מצידו להשתתף בפעילות מדינית להשכנת רגיעה באזור.

הערות

- 1 Dr Khaled Hroub, "Salafi Formations in Palestine and the Limits of a De-Palestinised Milieu," *Holy Land Studies: A Multidisciplinary Journal*, Vol. 7 no. 2, November 2008, pp. 157-181.
- 2 שם.
- 3 Barak Mendelsohn, "Al-Qaeda's Palestinian Problem," *Survival*, vol. 51 no. 4, August–September 2009, pp. 71–86.
- 4 Benedetta Berti, "Salafi-Jihadi Activism in Gaza: Mapping the Threat," *CTC Sentinel*, vol. 3 Issue 5, May 2010, pp. 5-9.
- 5 Dr Khaled Hroub, "Salafi Formations in Palestine and the Limits of a De-Palestinised Milieu," *Holy Land Studies: A Multidisciplinary Journal*, Vol. 7 no. 2, November 2008, pp. 157-181.
- 6 Barak Mendelsohn, "Al-Qaeda's Palestinian Problem," *Survival*, vol. 51 no. 4, August–September 2009, pp. 71–86.
- 7 Mark Habeck, "Al-Qa'ida and Hamas: The Limits of Salafi-Jihadi Pragmatism," *CTC Sentinel*, vol. 3 Issue 2, February 2010, pp. 5-7.
- 8 אביעד מנדלבאום ויורם שוייצר, "השפעת 'המדינה האסלאמית' על אורחיה הערבים של ישראל ועל פלסטינים בעזה ובגדה המערבית", בתוך: **המדינה האסלאמית: דגל שחור מתנוסס מעליה**, עורכים: יורם שוייצר ועומר עינב, המכון למחקרי ביטחון לאומי, 2005, עמ' 135–142, <https://goo.gl/HWo633>.
- 9 Benedetta Berti, "Salafi-Jihadi Activism in Gaza: Mapping the Threat," *CTC Sentinel*, vol. 3 Issue 5, May 2010, pp. 5-9.
- 10 שם. עמ' 135–142.
- 11 אבי יששכרוף, "היחסים בין חמאס לדאעש בסיני: יד ימין עוצרת, יד שמאל לוחצת יד", אתר וואלה, 27 במאי 2016, <http://news.walla.co.il/item/2965130>.
- 12 אבי יששכרוף, "זעם במצרים: שיתוף הפעולה בין חמאס לדאעש בסיני מתהדק", אתר וואלה, 1 באוגוסט 2016, <http://news.walla.co.il/item/2984199>.
- 13 "خطط المرتدين تطيل أمد الحرب عليهم، بإذن الله"، **النبا** 60, 22 בדצמבר, 2016, עמודים 8–9.

- 14 אמיר בוחבוט, "הארגון שמקיז את דמה של מצרים שם את ישראל על הכוונת", אתר וואלה, 25 באוגוסט 2016, <http://news.walla.co.il/item/2991429>
- 15 אלון בן דוד, אור הלב וחזי סימנטוב, "4 רקטות נורו לעבר אילת: 3 יורטו, אחת נפלה בשטח פתוח", אתר נענע10, 9 בפברואר 2017, <http://news.nana10.co.il/Article/?ArticleID=1231580>